

Bauman, Zygmunt. 2013. Bogati i ostali. Peščanik.net, 31.1.2013; [Social Europe Journal](#), 28.1.2013.

Najnovija studija Svetskog instituta za razvojno ekonomsko istraživanje pri Univerzitetu Ujedinjenih nacija otkriva da je 2000. godine najbogatijih 1% stanovnika posedovalo 40% materijalnih dobara, dok je najbogatijih 10% punoletnih stanovnika posedovalo 85% ukupnog svetskog bogatstva. Donja polovina punoletne svetske populacije posedovala je 1% globalnog bogatstva. Međutim, ovo je samo ilustracija tekućeg procesa. Pritom, svakog dana sve je više loših vesti za jednakost ljudi, **pa tako i za kvalitet života svih nas**.

„Društvene nejednakosti naterale bi tvorce savremenog projekta da pocrvene od srama“ – ovim rečima Mišel Rošar, Dominik Burg i Floran Oganje završavaju članak „[Ugroženi ljudski rod](#)“, koji su zajedno napisali i objavili 2011. U doba prosvetiteljstva, u vreme Fransisa Bejkona, Dekarta, pa čak i Hegela, ni na jednom mestu na planeti životni standard nije bio više nego dvostruko veći od onog u najsiromašnijoj oblasti. Danas najbogatija država, Katar, može da se podiči prihodom po glavi stanovnika koji je 428 puta veći od prihoda u najsiromašnijoj zemlji, Zimbabveu. A to su, da ne zaboravimo, poređenja među prosečnima – i liče na onaj zabavni recept za paštetu od zečetine i konjskog mesa: uzmete jednog zeca i jednog konja...

Uporno istrajavanje siromaštva na planeti zahvaćenog fundamentalizmom ekonomskog rasta dovoljno je da natera razborite ljude da zastanu i razmisle o direktnim i kolateralnim žrtvama ovakve raspodele bogatstva. Sve dublji ambis koji razdvaja siromašne i očajne od dobrostojećih, optimističnih, sigurnih i arogantnih – ambis čija dubina ionako prevazilazi sposobnosti penjanja svih sem najmišićavijih i najbeskrupuloznijih planinara – očigledan je razlog za ozbiljnu zabrinutost. Kao što autori navedenog članka upozoravaju, glavna žrtva sve dublje nejednakosti biće demokratija – dok sve manje dostupna sredstva za preživljavanje i prihvatljiv život postaju predmet besprizornih borbi (možda i ratova) između zbrinutih i ubogih.

Jedno od osnovnih moralnih opravdanja tržišne ekonomije, dakle da je **težnja za ličnim profitom istovremeno i najbolji mehanizam postizanja zajedničkog dobra**, dovedeno je u pitanje i praktično otkriveno kao laž. Tokom dve decenije pre izbivanja poslednje finansijske krize, u najvećem broju zemalja OECD realni prihodi najbogatijih 10 posto domaćinstava rasli su mnogo brže nego za najsiromašnijih 10 posto. U nekima od tih zemalja, realni prihodi na dnu lestvice čak su pali. Tako se disparitet primanja znatno proširio. „U SAD, prosečna primanja najbogatijih 10 posto sada su 14 puta veća nego za donjih 10 posto“ – s teškom mukom priznaje Džeremi Vorner, zamenik urednika **Daily Telegrapha**, jednog od dnevnika sa dugom reputacijom oduševljenog promovisanja okretnosti i spretnosti „nevidljive ruke“ tržišta, za koju njegovi urednici i čitaoci veruju da će rešiti sve probleme koje izaziva tržište (ako ne i još neke). On dodaje: „Rastuća nejednakost primanja, iako očigledno neželjena iz socijalne perspektive, nije toliko važna ukoliko svi zajedno postaju bogatiji.

Ali kada najveći deo nagrade ekonomskog napretka odlazi komparativno malom broju ljudi sa ionako visokim primanjima, što se u praksi dešavalo, očigledno nastaje problem.“

Ovo priznanje zvuči oprezno i mlako, ali je iznuđeno na talasu visoke plime istraživanja i zvaničnih statističkih podataka, koji otkrivaju ogromnu razdaljinu između onih na vrhu i onih na dnu socijalne hijerarhije. U oštrm kontrastu sa političkim izjavama koje se recikliraju u opšta uverenja – o kojima se više ne razmišlja i koja se dalje ne propituju i ne proveravaju – ***„bogatstvo nagomilano na vrhu društva očigledno se nije „slilo dole“ i nije omogućilo nama ostalima da budemo bogatiji, zadovoljniji ili da se osećamo sigurnije i optimističnije po pitanju svoje i budućnosti naše dece.***

U istoriji ljudskog roda, nejednakost i njena vidljiva tendencija da se samoreprodukuje nije ništa novo. Međutim, večito pitanje nejednakosti i njenih uzroka i posledica nedavno je ponovo dovedeno u središte pažnje javnosti i postalo je tema usijanih rasprava i drastičnih preokreta.

Najozbiljniji od tih preokreta jeste otkriće, ili bolje rečeno pomalo zadocnelo shvatanje, da „velika podela“ u američkom, britanskom, kao i sve većem broju drugih društava, sada nije na one sa „vrha, sredine i dna, nego na majušnu grupu sa samog vrha i skoro sve ostale“. Na primer, „broj milijardera u SAD se za 25 godina uvećao četrdeset puta do 2007. godine – dok je ukupan imetak najbogatijih 400 Amerikanaca porastao sa 169 milijardi na 1.500 milijardi dolara“. Posle 2007, tokom godina kreditnog kolapsa praćenog ekonomskom depresijom i rastućom nezaposlenošću, ovaj trend je eksponencijalno ubrzan: umesto da pogodi sve jednakom merom kako se očekivalo i predstavljalo, kriza je bila uporno selektivna u raspodeli udaraca: broj milijardera u SAD dostigao je 2011. godine istorijsku cifru od 1.210, dok je njihov ukupan imetak skočio sa 3.500 milijardi 2007. na 4.500 milijardi dolara 2010.

„Godine 1990, trebalo vam je 50 miliona funti da biste dospeli na spisak 200 najbogatijih stanovnika Britanije, koji jednom godišnje pravi ***Sunday Times***. Do 2008, ta cifra se popela na 430 miliona, dakle uvećana je devet puta.“ Sve u svemu, „ukupan imetak najbogatijih 1.000 ljudi na svetu skoro je dvostruko veći nego imetak najsiromašnijih 2,5 milijarde“. Prema podacima Svetskog instituta za razvojno ekonomsko istraživanje, „najbogatijih jedan odsto svetskog stanovništva sada ima skoro 2.000 puta više novca od donjih 50 odsto“. Međunarodna organizacija rada (ILO) procenjuje da trenutno tri milijarde ljudi živi ispod linije siromaštva, koja je postavljena na 2 dolara dnevno. Džon Galbrajt, u predgovoru za Izveštaj o ljudskom razvoju Ujedinjenih nacija iz 1998, pokazao je da 20% svetske populacije troši 86% svih proizvedenih roba i usluga, dok najsiromašnijih 20% troši samo 1,3%. Danas, skoro 15 godina kasnije, ove cifre su još lošije: najbogatijih 20% stanovništva troši 90% proizvedene robe, dok najsiromašnijih 20% troši 1%. Takođe se procenjuje da se 40% svetskog bogatstva nalazi u posedu jednog procenta populacije, dok najbogatijih 20 ljudi ima resurse jednake onima najsiromašnijih milijardu ljudi.

Ekonomista i pisac Erik Orsena kaže da novije transformacije idu na ruku infinitezimalnoj manjini svetskog stanovništva; njihova prava priroda bi nam promakla ako bismo analizu usredsredili, kao što smo činili pre deset godina, na prosečna primanja najbogatijih 10 posto. Kako bismo razumeli mehanizam današnje tekuće **mutacije** (koja se razlikuje od obične „faze u ciklusu“), moramo se fokusirati na najbogatijih 1 posto, ako ne i na 0,1 posto. Ukoliko to ne učinimo, propustićemo prave razmere promene, koja se svodi na **degradaciju „srednjih klasa“ na status „prekarijata“**.

Ovaj stav potvrđuje svaka studija, bilo da se fokusira na zemlju istraživanja ili posmatra širu sliku promena. Pritom, sve studije se poklapaju u još jednom pogledu: **skoro svuda u svetu nejednakost ubrzano raste, što znači da su bogati – a naročito vrlo bogati – sve bogatiji, dok su siromašni – a naročito vrlo siromašni – sve siromašniji**, svakako u relativnom, ali sve više i u apsolutnom smislu. Štaviše, bogati ljudi se dodatno bogate **samo zato** što su bogati. Siromašni ljudi su sve siromašniji **samo zato** što su siromašni. U današnje vreme, nejednakost nastavlja da se produbljuje **prateći sopstvenu logiku i ubrzanje**. Više joj nije potrebna pomoć spolja – nikakav spoljni stimulans, pritisak ili udarac. Društvena nejednakost pretila da postane prvi perpetuum mobile u istoriji koji su ljudi, nakon bezbroj neuspešnih pokušaja, konačno uspeli da izmisle i pokrenu. Ovo je drugi preokret koji nas obavezuje da razmišljamo o društvenoj nejednakosti iz nove perspektive.

Još 1979, jedna [studija Karnegi centra](#) ubedljivo je prikazala ono što je ogromna količina dokaza dostupnih u to vreme nagoveštavala i što svakodnevno životno iskustvo i dalje potvrđuje: da je budućnost svakog deteta pre svega određena socijalnim okolnostima u kojima dete živi, geografskim mestom rođenja i mestom njegovih roditelja u društvu – a ne pameću, talentom, trudom, upornošću. Sin advokata iz velike kompanije imao je 27 puta veće šanse od sina povremeno zaposlenog sitnog činovnika (ako obojica sede u istoj klupi u istom razredu, ako im škola jednako dobro ide, ako su jednako vredni i imaju isti koeficijent inteligencije) da će do svoje četrdesete godine imati platu koja će ga smestiti među 10 posto najbogatijih ljudi u zemlji; njegov školski drug imaće samo 12% šanse da zarađuje čak i prosečnu platu. Manje od tri decenije kasnije, 2007. godine, situacija je mnogo gora – jaz se proširio i produbio i postao još manje premostiv nego ranije. Istraživanje Kongresne kancelarije za budžet pokazalo je da 1% Amerikanaca ima bogatstvo od 16,8 biliona dolara, što je za dva biliona dolara više od ukupnog bogatstva donjih 90% stanovništva. Prema Centru za američki progres, tokom te tri decenije prosečan prihod za donjih 50% Amerikanaca porastao je 6% – dok se prihod najbogatijih 1% uvećao za 229%.

Godine 1960, prosečna plata rukovodilaca najvećih američkih korporacija nakon odbijenih poreza i doprinosa bila je 12 puta veća od prosečne plate fabričkih radnika. Do 1974, plate i bonusi direktora bili su 35 puta viši od plata prosečnih radnika iste kompanije. Do 1980, direktor je zarađivao 42 puta više od prosečnog radnika, što se

deset godina kasnije udvostručilo na 84 puta više. Ali zatim, oko 1980. godine, krenulo je hiper-ubrzanje nejednakosti. Do sredine devedesetih, prema časopisu **Business Week**, taj faktor je već bio 135; 1999. došao je do 400, a 2000. godine direktor je zarađivao 531 puta više od radnika. I ovo su samo neki od sve brojnijih pokazatelja „činjeničnog stanja“ i samo neki od brojeva koji pokušavaju da ga ilustruju, kvantifikuju i izmere. Oni se mogu navoditi do sutra, jer svako novo istraživanje dodaje nove brojeve.

Međutim, kakva je socijalna realnost koju ove cifre odražavaju?

Ovako Džozef Stiglic opisuje rezultate dve ili tri navodno najuspešnije decenije u istoriji kapitalizma koje su prethodile kreditnom krah 2007, i depresiji koja je usledila: nejednakost je oduvek pravdana argumentima da oni na vrhu daju najveći doprinos privredi, igrajući ulogu „otvarača radnih mesta“ – ali „onda su došle 2008. i 2009. godina, i videli smo te ljude koji su doveli ekonomiju do ruba propasti kako odlaze sa stotinama miliona dolara u džepovima“. Ovoga puta očigledno niste mogli da opravdate njihove nagrade time da su dali doprinos društvu; njihov doprinos nisu bila nova radna mesta, nego produžavanje redova „**viška ljudi**“ (kako se nezaposleni danas nazivaju – ne bez razloga). U svojoj poslednjoj knjizi **The Price of Inequality**, Stiglic zaključuje da su SAD postale zemlja „gde bogati žive u izolovanim zajednicama, šalju decu u skupe škole i imaju pristup prvorazrednoj zdravstvenoj zaštiti. Za to vreme, mi ostali živimo u svetu nesigurnosti, u najboljem slučaju osrednjeg obrazovnog sistema, i praktično minimalne zdravstvene zaštite“. Ovo je slika **dvaju svetova** – koji imaju malo ili nimalo dodirnih tačaka, tako da njihova međusobna komunikacija faktički i ne postoji (u SAD kao i u Britaniji, porodice izdvajaju sve veći deo prihoda za pokrivanje troškova geografskog i socijalnog udaljavanja – što dalje to bolje – od „drugih ljudi“, a naročito siromašnih).

U svojoj pronicljivoj i briljantnoj vivisekciji današnjeg stanja nejednakosti,^[4] Danijel Dorling, profesor Univerziteta u Šefildu, dopunjuje Stiglicovu sintezu – dok istovremeno podiže perspektivu sa jedne zemlje na planetarni nivo: najsiromašnija desetina sveta redovno ostaje gladna. Najbogatija desetina ne može da se seti kada je bilo ko u istoriji njihove porodice gladovao. Najsiromašnija desetina retko kada može da obezbedi osnovno obrazovanje svojoj deci; najbogatija desetina trudi se da plati školarine koje će njihovoj deci omogućiti da kontaktiraju samo sa takozvanim „jednakima“ i „boljima“, jer su počeli da se boje toga da njihova deca ostvaruju kontakte sa drugom decom. Najsiromašnija desetina skoro po pravilu živi u mestima gde nema socijalne sigurnosti ni pomoći za nezaposlene. Najbogatija desetina ne može ni da zamisli život od takve pomoći. Najsiromašnija desetina može da obezbedi samo nadničarski posao u gradu, ili je čine seljaci u ruralnim oblastima; najbogatija desetina ne može da zamisli situaciju bez sigurne mesečne plate. Iznad njih, u najbogatijem delu gornjeg procenta, ljudi ne mogu da zamisle život od plate, već samo život od kamata koje generiše njihovo bogatstvo.

Tako on zaključuje: „kako se ljudi geografski polarizuju, sve se manje i manje poznaju, a sve više zamišljaju“... Stjuart Lensi, u članku pod naslovom „[Nejednakost: pravi uzrok naših ekonomskih muka](#)“ slaže se sa Stiglicom i Dorlingom da sa vrha nametnuta dogma o koristima koje društvo ima kada bogati postaju sve bogatiji – nije ništa više od mešavine ciljane laži i svesnog moralnog slepila: prema ekonomskoj ortodoksiji, zdrava doza nejednakosti stvara efikasniju i brže rastuću ekonomiju. To je zato što visoke nagrade i niski porezi na vrhu – kako se tvrdi – podstiču preduzimljivost i stvaraju veći ekonomski kolač.

Da li je tridesetogodišnji eksperiment podsticanja nejednakosti bio uspešan? Dokazi govore da nije. Razlika u bogatstvu je drastično porasla, ali bez obećanog ekonomskog napretka. Od 1980, britanski rast i produktivnost niži su za trećinu a nezaposlenost je pet puta veća nego u egalitarnijoj posleratnoj eri. Tri recesije posle 1980. bile su dublje i trajale duže od onih iz pedesetih i šezdesetih, a kulminirale su u krizi poslednje četiri godine. Glavni ishod eksperimenta nakon 1980. jeste ekonomija koja je polarizovanija i sklonija krizi.

Pošto je primetio da „smanjen udeo u zaradama uništava potražnju u privredama, koje se dobrim delom oslanjaju na robu široke potrošnje“, i da „potrošačka društva gube sposobnost da troše“, i kako „koncentrisanje plodova rasta u rukama malobrojne svetske finansijske elite vodi do ekonomskih mehura“, Lensi dolazi do neizbežnog zaključka: ***surova realnost socijalne nejednakosti loša je za svakog, ili skoro svakog u društvu***. I nastavlja sa zaključkom koji bi trebalo, ali dosad nije, da sledi nakon takve presude: „Ključna lekcija iz prethodnih 30 godina jeste da ekonomski model koji dopušta najbogatijim članovima društva da akumuliraju sve veći i veći deo kolača na kraju sam sebe uništava. To je lekcija koju, čini se, tek treba da naučimo.“

Da rezimiramo: Da li je tačno da „od bogatstva malobrojnih svi imamo koristi“? Nije. A pogotovo nije istina da svaki pokušaj ispravljanja prirodne nejednakosti među ljudima škodi zdravlju i snazi, kao i kreativnim i produktivnim sposobnostima društva, koje bi svaki pripadnik društva zbog sopstvenog interesa trebalo da uvećava. I nije istina da diferencijacija socijalnih položaja, kapaciteta, prava i nagrada odražava razlike u prirodnoj obdarenosti i doprinosu članova čitavom društvu. Laž je najodaniji saveznik (ili temelj?) društvene nejednakosti.

Preveo Ivica Pavlović

-
1. Stewart Lansey, *The Cost of Inequality*, Gibson Square 2012. [↑](#)
 2. Ibid. [↑](#)
 3. J.B. Davies et al., “The World Distribution of Household Wealth”, United Nations University 2008. [↑](#)
 4. Daniel Dorling, *Injustice: why social inequality persists*, Policy Press 2012. [↑](#)